

## Practicile magice în satul din zona Maramureșului istoric. Studiu de caz: meșteroaia

Adrian SCHEIANU\*

Liviu VELȚAN\*\*

*The belief in and the practice of magic has been present since the dawn of humanity and continues to have an important and medicinal role in many cultures today. Some scholars believe that the nature of witchcraft is a Christian projection.*

*Maramureș, enclosed by mountains, is a less accessible area, and therefore quite protected from outside influences. Here has existed in popular belief the concept of white sorcery which is considered rather benevolent. This type of benefic magic was accepted by the people and even tolerated or not opposed by the orthodox establishment. However the magic workers were still viewed ambivalently by communities, and were considered as capable of harming as of healing. This is the case of Ana Herbil, regarded by many as the most capable sorceress in this part of Romania who claimed her powers to be emanate from the Devil. In Maramureș as in other parts of Europe the sorceresses were stereotypically women, as in folklore and popular superstition. One of the most obvious characteristic of a witch is to cast a spell that could consists of a set of words, a formula or a verse, a ritual combination or any combination of these. They are also very skilled in using medicinal herbs as parts of traditional healing. From this point of view they acted more as witch doctors who had remedies to protect others against malicious magic, the cause for disease, sickness in animals, bad luck sudden death and other misfortunes, and a mediator between the mundane and spiritual worlds.*

*Magic workers in all periods of history have sought to tap the mysterious forces of the universe and to utilize these powers to his own purposes – whether for good or evil. Such intentions lie at the very heart of all forms of magic.*

**Keywords:** Maramureș, witchcraft/sorcery, witch doctor, spellcraft, white magic, ambivalence, ritual, Ana Herbil, healing

**Cuvinte cheie:** Maramureș, vrăjitorie, meșteroaie, vrăji, magie albă, ambivalență, ritual, Ana Herbil, vindecare

### I. Cadrul general al desfășurării vrăjitoriei în lumea românească.

#### Clarificări conceptuale ale termenilor.

Credința în practicile magice și vrăjitoarești se întâlnește și în prezent păstrând aceleași caracteristici ca ale societăților primitive trecute. Diferitele forme de magie au trecut proba timpului, conservând până în contemporaneitate caracteristici uluitoare de bine păstrate într-un sistem de credințe care încă se arată, pentru unii dintre oamenii moderni, viabil în a oferi varii aplicații la neliniștile acestora. Fiind interpretată ca o formă primitivă de religie și ca o pseudoștiință încărcată de superstiție, magia a jucat un rol important în religiile primitive, dar nu este total exclusă în timpurile moderne. Anumite fenomene atribuite magiei, încă neexplicate de știință, fac parte dintr-o sferă mai restrânsă în directă legătură cu cunoașterea ezoterică.

Reminiscențe mitice, credințe și superstiții, derivate din animism, creează cadrul general în care își desfășoară viața și activitatea o vrăjitoare. Această moștenire mitică contribuie la o eficacitate a unor ceremonii rituale, care pot să fie prevalent rele potrivit mentalului arhaic, dar și bune atunci când forțele vitale magice, spirite sau demoni sunt percepuți ca având totuși o semnificație pozitivă ca protectori<sup>1</sup>.

\* muzeograf, Complexul Național Muzeal ASTRA, Sibiu; e-mail: adi4real@yahoo.com

\*\* muzeograf, Complexul Național Muzeal ASTRA, Sibiu; e-mail: veltanliviu@yahoo.com

<sup>1</sup> Drury, Nevill, *Magic and Whichcraft: From shamanism to the technopagans*, Thames and Houston, 2004.

Dintre practicile divinatorii, magia și vrăjitoria sunt un ansamblu de procedee, formule sau rituri, de obicei oculte cunoașterii obișnuite în simboluri specifice, prin care se utilizează forțe misterioase pentru obținerea unor rezultate contrare celor posibile prin tehnici obișnuite. Acestea formează o dualitate și nu pot să fie separate din punct de vedere simbolic. Potrivit anumitor concepții nu creează neapărat o dualitate, ci sunt considerate sinonime din punct de vedere negativ. Această viziune aparține mai ales religiei oficiale care condamnă vehement practicile magice cărora nu le recunoaște nici dualitatea, nici sinonimia<sup>2</sup>.

Deși deseori confundate, datorită interferențelor sau punctelor comune, magia și vrăjitoria sunt în esență distincte. Magia numită, de obicei „magie albă” folosește forțele supranaturale în scopuri benefice, prin practici datorate unor cauze naturale, ca urmare a contemplării universului în care pot fi descoperite forțe oculte. În timp ce, magia albă este considerată a fi rezultatul unor puteri mistice înăscute și practicate cu mijloace invizibile, vrăjitoria se presupune a avea o intenție malefică, având așadar un caracter diferit, prin invocarea demonilor spre a cauza moartea sau nenorocirea unei persoane, provocarea unei calamități naturale, un conflict între diferiți indivizi cu toate că o delimitare totală și clară între cele două tipuri nu se poate trasa.

Magia în ambele ei forme de manifestare este, în principal, o credință adânc grevată pe un fond psihic conform căreia între o divinitate de orice fel ar fi aceasta bună sau rea și manifestarea voinței acestei divinități, trebuie să se oficializeze ritualuri specifice prin care sunt invocate forțe speciale în vederea schimbării liniei destinului uman sau al sorții.

Reminiscente animiste ale unei forme de magie sau de vrăjitorie sunt prezente în mentalul arhaic al locuitorilor zonelor rurale din întreaga Europă. De fapt, înaintea creștinării Europei, credința în Diavol nu are niciun rol, abia după creștinarea Europei se vor naște stereotipurile legate de vrăjitorie care vor însoți această practică. Esențial în practicile vrăjitorești era invocarea și adorația Diavolului. În demonologia medievală, Diavolul, principiu al răului absolut, acționează în baza unui pact încheiat cu practicantul acestei arte negre.

Vrăjitoria este practică, în special de femei de condiție socială inferioară și cu o cultură superficială. Carlo Ginzburg afirmă că vrăjitoria și-ar avea originile într-un străvechi cult al fertilității<sup>3</sup>. Natura feminină este într-o mai mare măsură percepută ca partea sumbră a creației divine, mai apropiată de Diavol, fiind mai mereu asociată cu întunericul și alte simboluri negative cu aspect înfricoșător.

Intențiile de a capta forțele misterioase ale universului și a utiliza aceste puteri în propriul interes, spre a face bine sau rău stau la baza oricăror forme de magie de-a lungul timpului.

În Europa ortodoxă, teologia acordă o atenție mai redusă Diavolului decât cea catolică<sup>4</sup>. Spre deosebire de Occident în Europa răsăriteană filonul cult este mai slab reprezentat în credințele populare. Biserica a tolerat masiv practicile magice populare, o parte a acestora desfășurându-se chiar cu acordul tacit al preoților de țară<sup>5</sup>. Față de Occident pentru care maleficiile se desfășurau aproape exclusiv sau în prezența unui vrăjitor, Răsăritul cunoaște o mai mare liberalizare a practicilor magice. Aici nu avem de-a face cu o vânătoare de vrăjitoare ci cu „angajarea”/colaborarea preotului de către țărani care deturnau practici și interese liturgice în interes personal.

<sup>2</sup> Sandu, Dan, *Vrăjitoria și practicile magice, forme suspecte de religiozitate*, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Iași, 2006; consultare online la <http://www.dansandu.ro/pdf/carti/vrajitoria-si-practicile-magice.pdf>, accesat în data de 17 August 2013.

<sup>3</sup> Ginzburg, Carlo, *The Night Battles: Witchcraft and Agrarian Cults in sixteenth and seventeenth centuries*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1983.

<sup>4</sup> Burton, Jeffrey Russel, *Lucifer: The Devil in the Middle Ages*, Cornell University Press, New York, 1986.

<sup>5</sup> Olteanu, Antoaneta, *Școala de solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat*, Editura Paideia, București, 1999, p. 13.

În Răsărit era vorba nu atât de pactele demonice, cât de posedarea unor cunoștințe malefice, îndreptate împotriva semenilor<sup>6</sup>. Se face pe de o parte, distincție între vrăjitor și fermecător, iar pe de altă parte între vrăjitor și descântător, cu alte cuvinte între magia defensivă și cea ofensivă<sup>7</sup>. Spațiul românesc, fără a face referire aici, la confesiunile apusene din Transilvania, unde confruntările cu vrăjitoria s-au desfășurat pe parcursul evului mediu, deși atașat valorilor tradiționale, dominat de superstiții, în exerciții de magie neagră sau albă, era supravegheat de o Ortodoxie mult mai permisivă. Prima atestare a unui caz de vrăjitorie în spațiul românesc apare relativ târziu, în primii ani ai secolului al XVIII-lea<sup>8</sup>. Nici aici nu a dominat credința în sabat și alte clișee legate de vrăjitorie.

La fel ca în restul Europei, performarea actelor de magie va fi o întreprindere, aproape exclusiv, feminină. În imaginarul colectiv, ilustrat de basmele populare, vrăjitoarea este un exponent al umanului aservit însă demonicului, aceasta apare pe lume datorită unei greșeli, unei inversiuni a ordinii normale și este asociată cu o femeie bătrână, cu o „babă”<sup>9</sup>.

Mai există și alte aspecte care sunt comune cu spațiul occidental, precum depărtarea practicanților vrăjitoriei de restul oamenilor și noaptea ca spațiu temporal preferat al desfășurării actelor magice<sup>10</sup>.

Am adăuga că, indiferent de spațiul de proveniență universul mintal al oamenilor nu lasă niciun loc conceptului de imposibil și nici unei distincții clare între natural și cea ce numim supranatural.

## II. Studiu de caz:

### Importanța meșteroaiei în cadrul practicilor magice din satul maramureșan.

Pornind de la citatul unui cunoscut antropolog, etnograf și mitolog (expert în simbolistica și interpretarea miturilor) britanic de origine poloneză conform căruia „Nu există popoare, oricât de primitive, lipsite de religie și magie”<sup>11</sup> vom extrapola această afirmație și în vederea înțelegerii fenomenului magiei și vrăjitoriei în satul maramureșan (cu predilecție zona Maramureșului istoric) și a importanței unui personaj destul de controversat numit popular *meșteroaia*.

Maramureșul istoric situat la nord de lanțul muntos Gutâi, Țibleș și Munții Rodnei, care formează zona nordică a Carpaților Orientali cuprinde așezări de pe cinci văi afluate ale Tisei și Izei. Unele dintre cele mai importante localități ale acestei zone sunt Mara, Iza, Cosău, Vișeu și Săpânța. Spre deosebire de celelalte zone și subzone ale Maramureșului, această zonă păstrează un conservatorism și un spirit arhaic care a rezistat prefacerilor înnoitoare ale vremurilor. Această caracteristică se aplică și păstrării unor elemente de foarte mare vechime și de o importanță deosebită în ceea ce privește practicile magice și mai ales rolul vrăjitoarei, *meșteroaie* a satului maramureșan.

Cercetători români și străini, între care Florica Lorinț și Jean Barnabe care au descris practicile vrăjitoarești din Oltenia, au ajuns la o concluzie cu caracter de generalitate conform căreia apa și focul sunt cele mai importante elemente în cadrul divinației țărănești din România<sup>12</sup>.

<sup>6</sup> *Ibidem*, p. 107.

<sup>7</sup> *Ibidem*, p. 11.

<sup>8</sup> Mazilu, Dan Horia, *Lege și Fărădelege în Lumea Românească Veche*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 42-43.

<sup>9</sup> Pamfilie, Tudor, *Diavolul învrăjbitor al lumii – după credințele poporului român*, Editura Paideia, București, 2001.

<sup>10</sup> Muchembled, Robert, *O istorie a diavolului*, Editura Cartier, Chișinău, 2002.

<sup>11</sup> Malinowski, Bronislaw, *Magie știință religie*, traducere de Nora Vasilescu, Editura Moldova, Iași, 1993, p. 11.

<sup>12</sup> Dorondel, Ștefan, *Moartea și apa. Ritualuri funerare, simbolism acvatic și structura lumii de dincolo în imaginarul țărănesc*, Editura Paideia, București, p. 242.

Această afirmație se aplică și în cazul practicilor magice din zona Maramureșului istoric, iar ca elemente cu rol magic se mizează pe acțiunea macului<sup>13</sup>, a răsadului de varză, dar și a mătrăgunii<sup>14</sup>.

În ceea ce privește magia meteorologică în comuna Mara se întâlnesc elemente prin care se practica chemarea ploii cu ajutorul unei cruci rupte, așezate în albia unei ape curgătoare de către o femeie văduvă și curată „Trebe să ieie crucea o femeie văduvă și curată, nu fiece boboanță”, pe când în zona Văilor Vișeuului și Marei, bătrânele investite cu puteri magice practică îngroparea pe malul apei a unei păpuși din cârpe sau din pământ confecționată diferit în funcție de localitate<sup>15</sup>.

Între practicile de chemare a ploii se izează în cadrul procesului ritual și de regnul animalier. Astfel, în satele de pe Valea Vișeuului un șarpe este omorât apoi spânzurat de un copac pentru producerea ploii „Când nu plouă ne ducem și omorâm on șarpe și îl rădicăm sus p-o creangă. Atunci și plouă”<sup>16</sup>.

Însă pe lângă rolul său de factor în cadrul ritualului de magie meteorologică, șarpele este unul dintre cele mai întâlnite și importante simboluri în cadrul culturii populare din Maramureș, cultură care se extinde și în sfera practicilor magice oficiate de către actantele principale *babe-meștere*<sup>17</sup>. Aceste meștere folosesc cu predilecție șarpele preparat magic în cadrul altor metode ale procesului ritual.

Aceste metode implică, deși nu în cadrul Maramureșului istoric, ci în cadrul zonei etnografice a Codrului, utilizarea mărgelui șarpelui cu accepțiunea de *mărjaua zermelui* sau *veriga zermelui* în cadrul procesului ritual al vrăjilor de dragoste, dar care au rol negativ de despărțire a partenerilor, prin utilizarea unor formule specifice. Se mai folosea în cadrul medicinei magice sau pentru practicile magice de tămăduire a vacilor și a oilor stricate de vrăjitoare<sup>18</sup>. Se poate observa utilizarea acestui simbol animalier atât în cadrul practicilor magice protective, cât și distructive.

Basmele reprezintă un domeniu predilect pentru înțelegerea domeniului practicilor magice. Aceste basme care fac referire la simbolistica șarpelui și la transformarea lui umană sau în sens mai larg la noțiunea de vrăjitor oferă o oarecare lămurire asupra acțiunii simbolice a procesului ritual și al rolului actanților procesului magic în cadrul culturii populare din Maramureș<sup>19</sup>.

Simbolistica basmului este completată de o baladă sau baladă-colind referitoare la simbolul șarpelui ca și antropofag. Această baladă specifică Maramureșului istoric culeasă din localitatea Săcel, de la informatorul Todosia Tomoioagă, scoate în evidență vechi simboluri totemice (șarpele valorizat ca simbol totemic) dublate de motivul larg răspândit în basme și balade întâlnite și în zona Transilvaniei în care mama își blestemă copilul să fie mâncat de șarpe<sup>20</sup>.

În calitate de simbol teriomorf șarpele utilizat pe larg în cadrul magiei populare din Maramureș mizează mai ales pe vechi simboluri care pun în evidență o credință alterată a unor vechi

<sup>13</sup> Despre simbolistica macului în cadrul legendelor românești sau străine (în acest caz o legendă din zona de graniță dintre Thailanda și Birmania) face referire Olteanu Antoaneta în *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, Editura Paideia, București, 1998, p. 202-206.

<sup>14</sup> Despre simbolistica mătrăgunii la Bilțiu Pamfil în studiul *Ipostaze și particularități ale cultului mătrăgunii în cultura populară din Maramureș*, în *Studii de etnologie românească* volumul II, Editura Saeculum I.O, București, 2004, p. 73-84.

<sup>15</sup> Bilțiu, Pamfil, Bilțiu, Maria, *Fascinația magiei. Vrăji, farmece, desfaceri din județul Maramureș*, Editura Enesis, Baia Mare, 2001, p. 15.

<sup>16</sup> *Ibidem*, p. 18.

<sup>17</sup> Un studiu extrem de important despre simbolul șarpelui în cadrul culturii populare maramureșene la Bilțiu, Pamfil, *Ipostaze și particularități ale cultului șarpelui în cultura populară maramureșană* studiu apărut în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj, Editura Toderescu, 2003, p. 423-439, dar reluat și în lucrarea *Idem, Studii de etnologie românească*, volumul II, Editura SAECULUM I.O, București, 2004, p. 129-141.

<sup>18</sup> *Idem, Studii de etnologie românească*, volumul I, Editura SAECULUM I.O, București, 2003, p. 130-132.

<sup>19</sup> De văzut în acest sens basmul despre ciobanul-șarpe și cei trei feciori ai săi în legătură cu metamorfozarea omului în șarpe, dar și basmul despre Vrăjitorul Împăratului, ambele în *Idem, Făt-Frumos cel înțelept. O sută de basme, povești, legende, snoave și povestiri din județul Maramureș*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1994, p. 249-252, respectiv p. 352-358.

<sup>20</sup> *Idem, Șarpele antropofag, variantă maramureșană, baladă sau balad- colind*, în *Memoria Ethnologica*, nr. 16-17, an V, Baia Mare, iulie-decembrie 2005, p. 1599-1602, studiu disponibil integral online la adresa online <http://www.memoria-ethnologica.ro/ro/detalii/sarpele-antropofag-varianta-maramureseana-balada-sau-balada-colind>, accesată în data de 17 august 2013.



mituri despre monștri, mai ales dragoni păzitori de comori. Un rol important capătă și corespondența prin care simbolul șarpelui este asociat cu magia litică (parte a magiei populare prin care este pus în corespondență simbolul șarpelui cu simbolul pietrelor prețioase în cadrul mentalității populare)<sup>21</sup>.

Alte păreri expuse în lucrări etnologice aplecate și asupra fenomenului vrăjitoriei în lumea rurală, prezintă receptarea socială a vrăjitoarei în funcție de alte două aspecte semnificative. E vorba despre *relația acesteia cu supranaturalul și competențele practice de vindecare*. Perspectiva etnologică stipulează ca percepție generală faptul că vrăjitoarele lumii satului, deși practică *căderea în transă* ca parte componentă a procesului practic al ceremoniei rituale, se mai întâlnesc și excepții. O excepție este reprezentată de vrăjitoarea Anuța din localitatea Vadul Izei<sup>22</sup>.

Deoarece și o abordare psihologică are un rol important în cadrul unui studiu antropologic și etnologic, referitor la practicile magice, trebuie amintit un astfel de studiu aplicat care descrie rolul, raportul cu comunitatea și metodele practicate de către vrăjitoarea Anuța<sup>23</sup>.

Meșteroaia zonei Maramureșului istoric prin funcțiile ei specifice manifestă o *viziune multi-profesională*, viziune care are rolul de a scoate în evidență un amalgam de practici precreștine și creștine specifice mentalului arhaic.

Complexitatea și diversitatea termenilor care definesc fenomenul vrăjitoriei în Maramureșul istoric sunt un argument în plus care demonstrează cadrul general în care își desfășoară activitatea, funcțiile și practicile meșteroaia. Termenii sinonimi care desemnează personajul sunt *deochetoare*, *deochetoriță*, adică persoana care nu deoache, ci *dedeoache* sau *dezdeoache*. Verbul a *dedeoachea* care desemnează *deochiul* este specific numai Maramureșului. Între alți termeni folosiți sunt cel de *descântătoare*. Termenii sinonimi cuvântului sunt *meșteră*, *meșteritoare* și *meșterită* în legătură cu statutul de *babă-meștera*, *babă-meșteritoare* sau *babă-meșterită*. Termenul folosit pentru a fermeca este a *înformoca* cu sensul de *înformocare* (vrăjire).

Pentru zona etnografică Oaș, ca și comparație terminologică se folosește termenul de *meșteră*, care desemnează actantul magic feminin specializat în toate tipurile de vrăji posibile, adică un fel de *actant magic complet*. Aceasta este vrăjitoarea cu statutul de *meșteroaie*. Trebuie subliniat faptul că această accepțiune care depășește funcția simplă de vrăjitoare (care de obicei este specializată în ceea ce privește o parte a procesului magic-ghicit, desfacere de farmece, dezlegări sau tămăduiri) nu este specifică numai zonei Maramureșului<sup>24</sup>.

Sfera de acțiune a meșteroaiei se aplică în anumite aspecte ale practicilor magice cum ar fi, magia meteorologică, dar și magia casei, familiei și gospodăriei. În cazul magiei de apărare a casei familiei și gospodăriei au loc practici de apărare a familiei prin apărarea mirilor cu secure, tămâie și foc puse la prag (Bodnar Anuța, 72 ani, Săpânța) și apărare a mirilor cu crucea făcută sub prag, colac, jar și sare (Stan Ileana, 81 ani, Săpânța). Mai au loc ritualuri de apărare contra vietăților dăunătoare precum apărarea casei de gânganii cu sare sfințită, coji de ou și tămâie. (Bodnar Anuța, 72 ani, Săpânța) sau apărarea de gânganii cu tămâie, aghiazmă și usturoi (Tite Maria, 78 ani, Săpânța).

Tot în cadrul magiei domestice apar practici de stimulare a bogăției, prin stimularea vânzării la târg cu creanga pe care cântă cucul (Stan Ileana, 81 ani, Săpânța), sau în practici de legare și dezlegare de căsătorii, folosindu-se mătrăguna. Această plantă are un rol de particularitate în zona Maramureșului istoric deoarece babele-meștere luau mătrăguna ca uzanță generală în practicile magice, după cum am descris mai sus<sup>25</sup>.

<sup>21</sup> *Idem, Studii de etnologie românească*, volumul II, p. 132-133.

<sup>22</sup> Dorondel, Ștefan, *op. cit.*, p. 242-255.

<sup>23</sup> Liiceanu, Aurora, *Povestea unei vrăjitoare: o abordare antropologică a mentalității rurale tradiționale*, Editura ALL, București, 1996.

<sup>24</sup> Toți acești termeni specializați sunt analizați pe larg pentru zona etnografică Maramureș și Oaș de către Bălțeanu, Valeriu, *Dicționar de magie populară românească*, Editura Paideia, București, 2008.

<sup>25</sup> Bîlțiu, Pamfil, *Studii de etnologie românească*, volumul II, p. 73, Cf. Nota de subsol numărul 9.

În ceea ce privește apărarea manei animalelor, se practică apărarea laptelui vacilor la sângeorz cu potcoava înfocată și mesteacăn, apărarea laptelui oilor prin mulgerea pe bani de argint slujiți la paști sau apărarea manei oilor cu creanga verde și la fel apărarea laptelui oilor cu crucea pusă în târla stânii (Stan Ileana a Irimii, 81 Săpânța) sau stimularea laptelui oilor și vacilor cu flori galbene și apă sfințită (Bodnar Anuța, 72 ani, Săpânța).

Printre cele mai complexe ritualuri se numără „luatul laptelui”, laptele constituind alături de miere unul dintre alimentele primordiale, găsit și în grădina Edenului. Ni se relevă aici un ritual aparte, plin de incantații, precum și un alt aspect al vrăjitoriei, cel economic, având ca motiv subzistența, nu răzbunarea. Două practici extrem de uzitate erau luatul laptelui la vaci prin crăparea ugerului vacii cu fierul plugului înfocat. (Stan Ileana a Irimii, 77 ani, Săpânța) sau luatul laptelui cu făină și cu sare la pod (Stan Ileana a Irimii, 81 ani, Săpânța).

De asemenea, stimularea rodului se facea cu pâine și apș sfințită (Bodnar Anuța, 72 ani, Săpânța) sau prin aruncarea sacului în sus la semnat (Stan Ileana a Irimii, 82 ani, Săpânța)<sup>26</sup>.

O altă caracteristică specifică vrăjitoriei pe lângă dimensiunea ei psihologică este cea care ține de o *diluare a semnificației religioase*. Aceasta se manifestă prin faptul că se amestecă practici oculte cu rugăciuni sau însemne creștine (cruce, busuioc, tămâie, lumânări) și de multe ori se invocă numele Mântuitorului sau al Maicii Domnului. Din acest motiv, vrăjitoarele care se autodefinesc ca practicante ale magiei albe utilizează și obiectele religioase<sup>27</sup>. Descânțelele nu sunt, prin urmare, neapărat considerate ca fiind împotriva religiei creștine, ele invocă de multe ori divinitatea, multe practici magice au fost substituite treptat cu cele religioase, ca rezultat al încreștinării.

În acest caz al diluării semnificației religioase apare distincția între farmece și vrăji, o distincție legată în mod direct de *calitatea intenției* actantului principal în cadrul procesului ritual. Astfel, farmecele pot să fie *benefice și malefice*, pe când vrăjile *numai malefice*. Aceasta este doar o perspectivă care împarte pe *vrăjitori* și *fermecători* în două categorii distincte, dar care pot fi și complementare, după calitatea intenției<sup>28</sup>.

Aceste principii se aplică și în cazul meșteroaiei. Vrăjile sau farmecele practicate de către aceasta și care corespund ariei diferitelor tipuri de practici magice utilizează cruce, tămâie, secure, usturoi, mac, mătrăgună, sare sfințită, coajă de ou etc. Diluarea semnificației religioase este mai mult decât revelatoare fiind ilustrată prin toate aceste obiecte și plante magice cu rol în ritualul practicat<sup>29</sup>.

Magia și vrăjitoria sunt strâns legate și de cunoașterea proprietăților ierburilor și utilizarea lor. Profesiunea de vindecătoare, de „doftoroaie” o făceau suspectă, pe o cunosătoare a medicinei tradiționale, de operații vrăjitoarești, atunci când își alegea ierburile medicinale. În privința prezenței ierburilor de leac, acestea sunt obiecte cu rol tămăduitor pentru diverse boli fiind folosite și pentru descânțele, dezlegări ale *făcăturilor* strigoaicelor sau ale *ielelor*. Aceste plante cu rol tămăduitor sau malefic sunt macul, răsadul de varză și mătrăguna. Tot ca parte componentă a ritualului, ierburile de leac sunt socotite ca benefice în anumite tipuri de farmece, mai ales farmecele de dragoste având drept

<sup>26</sup> Descrierea ritualului magic pentru localitatea Săpânța, precum și numele informatorilor în Bîlțiu, Pamfil; Bîlțiu, Maria, *op. cit.*, la vrăjile, farmecele sau desfacerile cu numerele 39, 48, 51, 63, 64, 98, 134, 147, 151, 156, 164, 172, 177, 183, 194, 199, 303, 350, 400, 405, 416, 417, 423, 525.

<sup>27</sup> Sandu, Dan, *op. cit.*, p. 5.

<sup>28</sup> Anumiți folcloriști precum Artur Gorovei cad în capcana de a considera vrăjile și farmecele același lucru. Cercetări ulterioare care definesc termenii procesului practicilor magice contrazic acest punct de vedere. O abordare care delimitează sfera de acțiune, dar și rolul practic și simbolic al fiecărui *actant magic* (vrăjitoarea e doar un actant magic în cadrul acestei clasificări) în cadrul mentalității populare împărțindu-i în categorii precum moașa, magicianul, vrăciul, șamanul, vrăjitorul, fermecătorul și descântătorul vezi la Olteanu, Antoaneta, *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, Editura Paideia, București, 1997, p. 62-80.

<sup>29</sup> Despre simbolistica plantelor și a obiectelor magice în cadrul procesului ritual de văzut *Ibidem*, p. 187-239.

scop potențarea iubirii, captarea atenției viitorilor pețitori, anihilarea unor potențiali rivali, femeile constituind clienții predilecți ai practicilor magice.

Pe lângă aceste lucruri vrăjitoarea capătă un rol deosebit și în ceea ce privește protecția pe care o oferă contra diverselor boli, între care cea mai importantă este ciuma. Această maladie extrem de dură care făcea ravagii în lumea tradițională europeană și românească, este atestată și în cadrul folclorului maramureșan, fiind imaginată sub formă antropomorfizată. Efectul unor vrăji, de protecție contra ciumei era o completare a unei impresionante colecții de practici magice, extrem de diverse<sup>30</sup>. Aceste tipuri de vrăji sunt vrăji protective la adresa diverselor boli la care sunt supuși oamenii<sup>31</sup>, în credința populară maladiile putând fi rezultatul unor acțiuni ale magiei malefice.

Meșteroaiele protejau și împotriva spiritelor malefice, precum Marțolea și Fata Pădurii, foarte prezente în folclorul maramureșan<sup>32</sup>.

Exercitarea practicilor vrăjitoarești a presupus dintotdeauna și existența unui inventar de obiecte miraculoase. În Maramureș, se preferă să se utilizeze pentru farmece mare parte a inventarului domestic<sup>33</sup>. Astfel, diverselor artefacte magice le sunt preferate un arsenal casnic din care pot face parte vârtelnița, secera etc. Pentru a avea efectul scontat toate acestea sunt supuse unui tratament ritualic. Aceste unelte nu puteau fi manipulate de neinițiați, fără a le face rău.

Meșteroaia este un personaj înconjurat de o aură de mister a cărei sferă de acțiune oscilează permanent între bine și rău. Memoria socială a reținut numele Anei Herbil, din Vadul Izei, drept cea mai cunoscută vrăjitoare a acelor locuri. Herbeloaia, cum era numită de localnici, este și cazul cel mai cercetat de meșteroaie, de către etnologi și specialiști din alte domenii. Personaj ambivalent, era considerată ca făcând parte dintre cei care „lucră cu dracu”, deși practicile ei puteau aduce bine, sănătate și prosperitate. Ea însăși își atribuia puteri diavolești când afirma că fusese înzestrată cu calități ce proveneau de la o forță ocultă și că acționează în conspirație cu aceasta. Martorii spun că atunci când a murit, în anul 1980, un șarpe ar fi păzit sicriul și apoi a însoțit-o în mormânt, șarpele fiind asociat în folclor cu Diavolul<sup>34</sup>.

Deși reprezenta un sistem în care nu avea acces oricine, Herbeloaia era destul de generoasă cu dezvăluirea secretelor sale, ea inițiind în tainele meșteșugului și alte femei, ceea ce ne demonstrează că există o îndătinare, iar practicantele nu sunt predestinate pentru a urma această cale, calitățile de vrăjitor nefiind primite la naștere. În Vadu Izei și în localitățile învecinate vrăjurile și descântecele acesteia erau accesibile localnicilor ele circulând ca orice specie folclorică.

Herbeloaia și-a câștigat faima, în special, datorită farmecelor de dragoste publicul ei fiind constituit, aproape în exclusivitate, din femei. Acționa și împotriva bolilor produse de farmece cum ar fi „aruncătura” și „făcătura”. În vremurile recente era renumerată în bani pentru ritualurile făcute.

În satul de baștină și în localitățile din jur amintirea Anei Herbil și a măiestriei artei sale se păstrează încă vie. Aura de mister care înconjoară acest personaj nu implică neapărat o receptare socială negativă. Această receptare socială a vrăjitoarei devine negativă sau pozitivă în funcție de sfera de acțiune magică a acesteia.

Cazul Herbeloaiei se constituie în, probabil, cel mai cunoscut model de meșteroaie ilustrând întreaga gamă de caracteristici care au fost atribuite acestui tip de actant magic. Meșteroaia, veritabil mediator între lumea palpabilă și cea invizibilă, încă continuă să ocupe un loc aparte în imaginarul popular al comunităților din Maramureș și zonele limitrofe.

<sup>30</sup> Bîlțiu, Pamfil, *Studii de etnologie românească*, volumul I, p. 305-314.

<sup>31</sup> *Idem*, *Studii de etnologie românească*, volumul II, p. 177-180.

<sup>32</sup> Dumitru, Maria Luiza, *Sacru monstruos – mitologie, mitistorie, folclor românesc*, Editura Paideia, București, 2007, p. 249-255.

<sup>33</sup> Olteanu, Antoaneta, *Școala de solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat*, Editura Paideia, București, 1999, p. 506.

<sup>34</sup> Bîlțiu, Pamfil, *Ana Herbil sau vrăjitoarea fără asemănare*, în *Transilvania*, nr. 8-9, Sibiu, 2006, p. 81.

## BIBLIOGRAFIE:

- Bălteanu, Valeriu.** *Dicționar de magie populară românească*, Editura Paideia, București, 2008.
- Bilțiu, Pamfil.** *Făt-Frumos cel înțelept. O sută de basme, povești, legende, snoave și povestiri din județul Maramureș*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1994.
- Idem.** *Ipostaze și particularități ale cultului șarpelui în cultura populară maramureșană*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj, Editura Toderescu, 2003, p. 423-439.
- Idem.** *Studii de etnologie românească*, volumul I, Editura SAECULUM I.O, București, 2003.
- Idem.** *Studii de etnologie românească*, volumul II, Editura SAECULUM I.O, București, 2004.
- Idem.** *Șarpele antropofag, variantă maramureșană, baladă sau balad- colind*, în *Memoria Ethnologica*, nr. 16-17, an V, Baia Mare, iulie-decembrie 2005, p. 1599-1602; online la adresa <http://www.memoria-ethnologica.ro/ro/detalii/sarpele-antropofag-varianta-maramureseana-balada-sau-balada-colind>.
- Idem.** *Ana Herbil sau vrăjitoarea fără asemănare*, în *Transilvania*, nr. 8-9, Sibiu, 2006, p. 78-81.
- Bilțiu, Pamfil; Bilțiu, Maria.** *Fascinația magiei. Vraji, farmece, desfaceri din județul Maramureș*, Editura Enesis, Baia Mare, 2001.
- Burton, Jeffrey Russel.** *Lucifer: The Devil in the Middle Ages*, Cornell University Press, New York, 1986.
- Dorondel, Ștefan.** *Moartea și apa. Ritualuri funerare, simbolism acvatic și structura lumii de dincolo în imaginarul țăranesc*, Editura Paideia, București, 2008.
- Drury, Nevill.** *Magic and Witchcraft: From shamanism to the technopagans*, Thames and Houston, 2004.
- Dumitru, Maria Luiza.** *Sacrul monstruos – mitologie, mitistorie, folclor românesc*, Editura Paideia, București, 2007.
- Ginzburg, Carlo.** *The Night Battles: Witchcraft and Agrarian Cults in sixteenth and seventeenth centuries*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1983.
- Liiceanu, Aurora.** *Povestea unei vrăjitoare: o abordare antropologică a mentalității rurale tradiționale*, Editura ALL, București, 1996.
- Malinowski, Bronislaw.** *Magie știință religie*, traducere de Nora Vasilescu, Editura Moldova, Iași, 1993.
- Mazilu, Dan Horia.** *Lege și Fărădelege în Lumea Românească Veche*, Editura Polirom, Iași, 2006.
- Muchembled, Robert.** *O istorie a diavolului*, Editura Cartier, Chișinău, 2002.
- Olteanu, Antoaneta.** *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, Editura Paideia, București, 1997.
- Eadem.** *Școala de solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat*, Editura Paideia, București, 1999.
- Pamfilie, Tudor.** *Diavolul învrăjbit al lumii – după credințele poporului român*, Editura Paideia, București, 2001.
- Sandu, Dan.** *Vrăjitoria și practicile magice, forme suspecte de religiozitate*, Facultatea de Teologie Ortodoxă “Dumitru Stăniloae”, Iași, 2006; online la <http://www.dansandu.ro/pdf/carti/vrajitoria-si-practicile-magice.pdf>, accesat în data de 17 august 2013.